

Athen 2017

Impressum

Herausgeber: Deutsches Archäologisches Institut, Abteilung Athen

Fidiou 1, 10678 Athen, Griechenland

Tel: ++30-(210) 33 07 400 Fax: ++30-(210) 3814 762

Email: sekretariat.athen@dainst.de

www.dainst.org/standort/athen

www.facebook.com/DAIAthen

Redaktion: Irini Marathaki, Ulrike Schulz, Ulrich Thaler,

unter Mitarbeit von Maria Rüegg

Übersetzung ins Griechische: Konstantinos Kalogeropoulos

Übersetzung ins Deutsche: Diana Breitfeld-von Eickstedt

Layout & Bildbearbeitung: Julia Engelhardt

Druck: www.printfair.gr

Auflage: 1500

Alle Rechte vorbehalten, insbesondere das Recht der Übersetzung in fremde Sprachen. Ohne ausdrückliche Genehmigung ist es auch nicht gestattet, dieses Dokument oder Teile daraus auf fotomechanischem Wege (Fotokopie, Mikrokopie) zu vervielfältigen oder unter Verwendung elektronischer Systeme zu verarbeiten und zu verbreiten. Bildrechte können nach Rücksprache erteilt werden.

© 2017 Deutsches Archäologisches Institut, Abteilung Athen

Στοιχεία έκδοσης

Εκδότης: Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο, Παράρτημα Αθηνών

Φειδίου 1, 10678 Αθήνα, Ελλάδα

Τηλ: ++30-(210) 33 07 400 Φαξ : ++30-(210) 3814 762

Email: sekretariat.athen@dainst.de

www.dainst.org/standort/athen

www.facebook.com/DAIAthen

Σύνταξη: Ειρήνη Μαραθάκη, Ulrike Schulz, Ulrich Thaler,

σε συνεργασία με την Maria Rüegg

Μετάφραση στα ελληνικά: Κωνσταντίνος Καλογερόπουλος

Μετάφραση στα γερμανικά: Diana Breitfeld-von Eickstedt

Σελιδοποίηση και επεξεργασία εικόνων: Julia Engelhardt

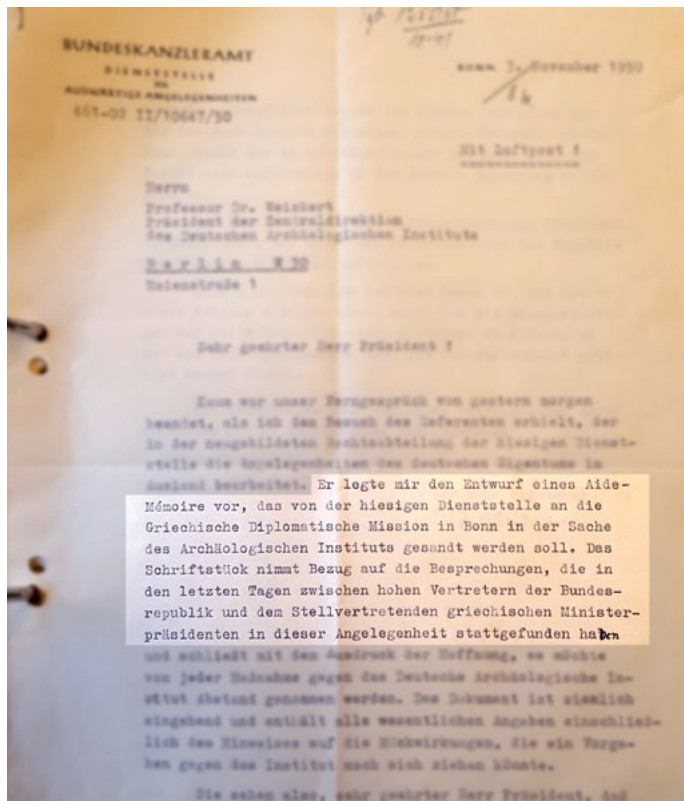
Τυπογραφείο: www.printfair.gr

Τεύχη: 1500

Διατηρούνται όλα τα νόμιμα δικαιώματα, και ιδιαίτερος τα δικαιώματα της μετάφρασης σε ξένες γλώσσες. Επιτρέπεται η αναπαραγωγή ή αναδημοσίευση του παρόντος έργου, αποσπασματικά ή στο σύνολό του, με οποιαδήποτε μέσο, ηλεκτρονικό ή μηχανικό, μόνο με προηγούμενη έγγραφη άδεια του εκδότη. Δικαιώματα εικόνων μπορούν να δοθούν κατόπιν συνεννόησης.

© 2017 Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο, Παράρτημα Αθηνών

1 Schreiben von Rudolf Salat an Carl Weickert vom 8.11.1950 | Επιστολή του Rudolf Salat προς τον Carl Weickert της 8.11.1950

Die Chance auf einen Neuanfang – das DAI Athen im Spannungsfeld von Kultur und Finanzen

Im Juli 2016 ist das Projekt ›Aufarbeitung der Geschichte des DAI Athen während der NS-Zeit‹ angelaufen. In Vorträgen und Artikeln zu speziellen Themen und Fragestellungen wird seitdem regelmäßig über den Fortschritt und die Ergebnisse des Vorhabens informiert. Die wissenschaftlichen Erkenntnisse sollen abschließend in einer monographischen Studie präsentiert werden.

Die Recherche in den deutschen und griechischen Archiven bietet Einblicke in einen historischen Zeitabschnitt, der mittlerweile über zwei Generationen zurückliegt. Im Fokus stehen konkrete Ereignisse und Aktivitäten, aber auch persönliche Stimmungen und Erlebnisse, die Auskunft über die damals vorherrschende Atmosphäre am Deutschen Archäologischen Institut in Athen geben können.

2 DAI Athen, Gebäude
1956 nach umfang-
reichen Restaurie-
rungsarbeiten | DAI
Athen, το κτήριο το
1956, ύστερα από
εκτεταμένες εργασίες
αποκατάστασης

Ευκαιρία για μια καινούργια αρχή – το DAI Athen στο πεδίο έντασης μεταξύ πολιτισμού και οικονομικών

Τον Ιούλιο του 2016 ξεκίνησε το πρόγραμμα »Επεξεργασία της ιστορίας του DAI Athen κατά τη διάρκεια της εποχής του Εθνικοσοσιαλισμού«. Έκτοτε και σε κανονικά χρονικά διαστήματα παρέχονται πληροφορίες για την πρόοδο και τα αποτελέσματα του προγράμματος υπό μορφή διαλέξεων και άρθρων για ειδικά θέματα και ερωτήματα. Τα τελικά επιστημονικά αποτελέσματα πρόκειται να παρουσιαστούν σε μια μονογραφία.

Η έρευνα στα γερμανικά και ελληνικά αρχεία μας βοηθάει να σχηματίσουμε μια εικόνα για μία ιστορική περίοδο, η οποία, εντωμεταξύ, βρίσκεται πάνω από δύο γενιές πίσω στο παρελθόν. Στο επίκεντρο βρίσκονται συγκεκριμένα γεγονότα και δραστηριότητες, αλλά και προσωπικές διαθέσεις και βιώματα, τα οποία μπορούν να μας δώσουν πληροφορίες για την επικρατούσα τότε ατμόσφαιρα στο Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο της Αθήνας.

Wie bei einem Mosaik ergeben viele kleine Steinchen sukzessive ein vollständigeres Bild von der damaligen Epoche. Dokumente des Auswärtigen Amtes und des DAI in Berlin berichten beispielsweise über die letzte Phase der Besatzungszeit und die Schließung des Athener Instituts am 12.10.1944. Informationen finden sich dort auch zu den ersten Annäherungsversuchen zwischen dem DAI und dem griechischen Staat in den Wintermonaten 1950. Die Wiederaufnahme der Gespräche führte schließlich Ende 1951 zu der angestrebten Wiedereröffnung des Instituts.

Es wird deutlich, dass neben den bereits bekannten Initiativen der anderen ausländischen Institute (insbesondere der *British School at Athens*), des deutschen Archäologen Emil Kunze und des griechischen Archäologen-Ehepaars Karousos auch das Auswärtige Amt eine zentrale Rolle bei der Rückgabe des DAI-Gebäudes in der Odos Fidiou 1 an den deutschen Staat spielte. Aufschlussreich sind mehrere Schreiben von Rudolf Salat, der von 1950 bis 1954 für die Kulturabteilung des Auswärtigen Amtes zuständig war (*Abb. 1*).

Im November 1950 wandte sich die deutsche Regierung in einem sog. Aide-Mémoire, in diesem Fall ein schriftlicher Vermerk, direkt an den stellvertretenden griechischen Ministerpräsidenten Georgios Papandreou. Das Aide-Mémoire vom 2.11.1950 soll hier in Auszügen zitiert werden: »Der Verlust des Instituts für Deutschland würde [...] einen außerordentlich schweren Rückschlag für die deutsch-griechische und die internationale wissenschaftliche Zusammenarbeit darstellen. Angesichts dieser Tatsache und im Hinblick auf die zur Zeit schwebenden deutsch-griechischen Wirtschaftsverhandlungen sowie angesichts der bevorstehenden Entsendung eines deutschen Vertreters nach Athen darf daher das Bundeskanzleramt [...] anregen, im gemeinsamen Interesse beider Länder vorläufig alle Maßnahmen aufzuschieben, die eine endgültige Verfügung über die Eigentumsrechte an dem Archäologischen Institut darstellen würden. Dieselbe Anregung darf auch für die Deutsche Schule, die ebenfalls ein deutsch-griechisches Kulturzentrum bildet, und das ehemalige deutsche Gesandtschaftsgebäude ausgesprochen werden« (Quelle: PAAA B 90 Bd. 495).

Die Bemühungen aller beteiligten Akteure führten schließlich zum gewünschten Ziel: Im Dezember 1951 konnte das DAI Athen feierlich wiedereröffnet werden (*Abb. 2*). Über dieses Ereignis sowie die folgende ›Restaurierungsphase‹ von 1952/1953 geben weitere Schriftstücke im Politischen Archiv des Auswärtigen Amtes Auskunft – auch dies ein Thema, das in unserer Untersuchung eingehend behandelt werden soll.

Alexandra Kankleit

Όπως σε ένα ψηφιδωτό, έτσι και εδώ, πολλές μικρές ψηφίδες δίνουν, διαδοχικά, μια πληρέστερη εικόνα της τότε εποχής. Έγγραφα του γερμανικού Υπουργείου Εξωτερικών και του DAI στο Βερολίνο περιλαμβάνουν εκθέσεις λ.χ. για την τελευταία φάση της Κατοχής και το κλείσιμο του Ινστιτούτου στην Αθήνα στις 12.10.1944. Πληροφορίες υπάρχουν εκεί επίσης για τις πρώτες προσπάθειες προσέγγισης ανάμεσα στο DAI και το ελληνικό κράτος στους χειμερινούς μήνες του 1950. Τέλος, η επανέναρξη των συνομιλιών στα τέλη του 1951 οδήγησε στο επιδιωκόμενο εκ νέου άνοιγμα του Ινστιτούτου.

Γίνεται ξεκάθαρο ότι εκτός των ήδη γνωστών πρωτοβουλιών των άλλων ξένων Ινστιτούτων (ιδιαίτερα της Βρετανικής Σχολής Αθηνών), του Γερμανού αρχαιολόγου Emil Kunze και του ζευγους Ελλήνων αρχαιολόγων Καρούζου έναν κεντρικό ρόλο στην επιστροφή του κτηρίου του DAI στην οδό Φειδίου 1 στο γερμανικό κράτος έπαιξε το γερμανικό Υπουργείο Εξωτερικών. Διδακτικά είναι πολλά γράμματα του Rudolf Salat, ο οποίος από το 1950 έως το 1954 ήταν αρμόδιος για το τμήμα πολιτισμού του γερμανικού Υπουργείου Εξωτερικών (*εικ. 1*).

Το Νοέμβριο του 1950 η γερμανική κυβέρνηση στράφηκε άμεσα, με ένα βοηθητικό μνημόνιο (*Aide-Mémoire*), σε αυτήν την περίπτωση μία γραπτή μνεία, στον αντιπρόεδρο της ελληνικής κυβέρνησης Γεώργιο Παπανδρέου. Το *Aide-Mémoire* της 02.11.1950 παρατίθεται εδώ σε αποσπάσματα: »Η απώλεια του Ινστιτούτου για τη Γερμανία θα συνιστούσε [...] ένα εξαιρετικά βαρύ πλήγμα στη γερμανο-ελληνική και τη διεθνή επιστημονική συνεργασία. Με βάση αυτό το δεδομένο και εν όψει των γερμανο-ελληνικών οικονομικών διαπραγματεύσεων, που προς το παρόν εκκρεμούν, καθώς και εν όψει της αναμενόμενης αποστολής ενός Γερμανού αντιπροσώπου στην Αθήνα, η Ομοσπονδιακή Καγκελαρία [...] μπορεί, ως εκ τούτου, για το κοινό συμφέρον αμφότερων κρατών, να προωθήσει την προσωρινή αναστολή κάθε μέτρου που θα συνιστούσε οριστική απόφαση αναφορικά με τα δικαιώματα ιδιοκτησίας του κτηρίου του Αρχαιολογικού Ινστιτούτου. Η ίδια πρόωθηση μπορεί να διατυπωθεί για το Γερμανικό Σχολείο, το οποίο αποτελεί επίσης ένα γερμανο-ελληνικό πολιτισμικό κέντρο, και για το πρώην γερμανικό κτήριο της πρεσβείας« (πηγή: PAAA B 90 τόμ. 495).

Οι προσπάθειες όλων των συμμετεχόντων οδήγησαν τελικά στο επιθυμητό αποτέλεσμα: τον Δεκέμβριο του 1951 το DAI Athen μπόρεσε να ανοίξει πάλι με εορταστικό τρόπο (*εικ. 2*). Σχετικά με το γεγονός αυτό καθώς και με την ακόλουθη φάση αποκατάστασης του 1952/1953 μας δίνουν πληροφορίες άλλα έγγραφα στο πολιτικό αρχείο του γερμανικού Υπουργείου Εξωτερικών – είναι και αυτό ένα θέμα, το οποίο πρόκειται να διαπραγματευτούμε διεξοδικά στην έρευνά μας.

Alexandra Kankleit

Πηγές εικόνων | Abbildungsnachweis

Umschlag | *Εξώφυλλο*: Ephorie für Altertümer der Argolis (K. Xenikakis, A. Papadimitriou). – *Inhalt* | *Περιεχόμενα*: Σχέδιο | Plan: Εκδόσεις Anavasi, Διδότου 55, 10681 Αθήνα. – *Vorwort* | *Πρόλογος*: 1: D-DAI-ATH-2017-0474 (I. Geske). – 2: D-DAI-ATH-2017-0320 (J. Engelhardt). – *Instituts- und Forschungsgeschichte* | *Ιστορία της έρευνας και του Ινστιτούτου*: 1: D-DAI-ATH-Troja-0181 (R. Rohrer). – 2: DAI-Athen-Varia-0582 Athen (E. Kunze). – *Das Gebäude des DAI und die Stadt Athen* | *Το κτήριο του DAI και η πόλη των Αθηνών*: 1: M. Korprés (Hrsg.), Αττικής Οδοί. Αρχαίοι δρόμοι της Αττικής (Athen 2009) 107 Abb. 5.13. – 2: Th. Bilis. – *Der erste Fotograf* | *Ο πρώτος φωτογράφος*: 1: D-DAI-ATH-Troja-0181 (R. Rohrer). – 2: D-DAI-ATH-Thera-0162 (R. Rohrer). – *Die Chance auf einen Neuanfang* | *Ευκαιρία για μια καινούργια αρχή*: 1: Archiv der Zentrale Berlin, DAI 10-40 Athen Allgemeines 1936-1945, 1948-1950, Brief von Rudolf Salat an Carl Weickert, Bonn 03.11.1950. – 2: D-DAI-ATH-Athen-Bauten-0567 (E.-M. Czakó). – *Nachlass Karl Buresch* | *Αρχείο Karl Buresch*: 1–4: D-DAI-ATH-2017-0484–0487 (I. Geske). – *Schwerpunkthema Tiryns* | *Κεντρικό θέμα Τίρυνθα*: 1: Archiv der Ephorie für Altertümer der Argolis (A. Santrouzanos). – 2: D-DAI-ATH-Tiryns-0032 (anonym). – *Die aktuelle Unterstadt-Grabung* | *Η πρόσφατη ανασκαφή στην Κάτω Πόλη*: 1: Ephorie für Altertümer der Argolis (K. Xenikakis, A. Papadimitriou). – 2: 3: Ephorie für Altertümer der Argolis (N. E. Maniadakis [AIRmania], A. Papadimitriou). – 4: 8: 9: Archiv der Ausgrabung Tiryns (M. Kostoula). – 5–7: Archiv der Ausgrabung Tiryns (J. Maran). – *Einzelstudien* | *Επί μέρους έρευνες*: 1–3: C. McNamee. – 4: 6: R. Kahlenberg. – 5: J. Maran. – 7: Archiv der Ausgrabung Tiryns (anonym). – 8: U. Roll. – 9: Lizenz CC BY 2.0 (G. Groutas). – 10: J. Maran – A. Papadimitriou – U. Thaler, Palatial Wall-Paintings from Tiryns. New Finds and New Perspectives, in: A.-L. Schallin – I. Tournavitou (Hrsg.), Mycenaean up to Date. The Archaeology of the North-Eastern Peloponnese – Current Concepts and New Directions, ActaAth *4, 56 (Stockholm 2015) 106 Abb. 4. – *Feldforschungen* | *Έρευνες πεδίου*: 1: D-DAI-ATH-2017-0488 (J. Stroszcek). – 2: D-DAI-ATH-2017-28021 (H. Birk). – *Olympia* | *Ολυμπία*: 1: 2: D-DAI-ATH-2017-0462. 0463 (R. Senff). – 3: B. Eder. – 4: C. Hicel, F. Lang. – 5: A. Vött. – *Kerameikos* | *Κεραμεικός*: 1: J. Stroszcek, R. Andreopoulou. – 2: 3. 4 *Inset*. 7: J. Stroszcek. – 4: Archiv der Kerameikosgrabung (anonym). – *Samos* | *Σάμος*: 1: D-DAI-ATH-2017-24731 (J. Fuchs). – 2: D-DAI-ATH-2017-25321 (J. Fuchs). – 3: 4: Zeichnung: A. Kontonis, Foto: Ch. Papanikolopoulos. – *Kalapodi* | *Καλαπόδι*: 1: D-DAI-ATH-2017-4084 (H. Birk, S. Gesafidis). – 2: CAU Kiel (H. Stümpel), DAI Athen. – 3: Archiv der Kalapodigrabung. – 4: D-DAI-ATH-2017-6421 (K. Sporn). – *Tithorea* | *Τιθορέα*: 1: D-DAI-ATH-2016-15499 (E. Laufer). – 2: Photogrammetrie S. Biernath. – 3: H. Birk. – *Forschungsberichte* | *Ερευνητικές εκδόσεις*: 1: D-DAI-ATH-2017-0489 (anonym). – 2: D-DAI-ATH-2015-36409 (J. Fuchs). – *Mykenische Siedlungsstrukturen in der Argolis* | *Μυκηναϊκές οικιστικές δομές στην Αργολίδα*: 1: 2: D-DAI-ATH-2017-6545. 6544 (anonym). – *Festgeschirr: im Heraion von Samos* | *Ἐορταστικός εξοπλισμός στο Ἡραῖο της Σάμου*: 1: 2: Archiv der Samosgrabung. – *Prägestätte Apollonia Pontike* | *Νομισματοκοπείο της Απολλωνίας Ποντικής*: 1: Staatliche Museen zu Berlin, Münzkabinett, Objekt-Nr. 18246285 <http://jfmk.smb.museum/object?id=18246285>. – *Protesilaos: ein thessalischer Heros* | *Πρωτεσίλαος: ένας Θεσσαλός ήρωας*: 1: Alpha Bank Collection 3920 (P. Magoulas). – 2: Alpha Bank Collection 4143 (P. Magoulas). – 3: Alpha Bank Collection 4144 (P. Magoulas). – *Kulturerhalt* | *Διατήρηση πολιτιστικής κληρονομιάς*: 1: D-DAI-ATH-2016-0417 (A. Fohgrub). – 2: D-DAI-ATH-2017-0466 (R. Senff). – *Kalapodi* | *Καλαπόδι*: 1: 2: Th. Bilis, M. Magnisali. – *AthenDigital* | *AthenDigital*: 1: D-DAI-ATH-2017-0495 (anonym). – 2: Fotomontage U. Thaler. – *Nordsäule des Ptolemäerweihgeschenks* | *Βόρειος κίονας του αναθηματικού μνημείου των Πτολεμαίων*: 1: W. Höpfner, Zwei Ptolemäerbauten, AM Beih. 1 (Berlin 1971) Beil. 21. – 2: D-DAI-ATH-2017-0464 (anonym). – 3: D-DAI-ATH-2017-0465 (anonym). – *Antikenrestaurierung* | *Συντήρηση αρχαιοτήτων*: 1: 3: 4: D-DAI-ATH-2017-0490. 0492. 0493 (A. Sotiropoulos). – 2: D-DAI-ATH-2017-0491 (anonym). – *Westgiebel in Kalapodi* | *Δυτικό αέτωμα στο Καλαπόδι*: 1: Archiv der Kalapodigrabung. – 2: 3: I. Dogani. – *Wissensräume* | *Γνωστικά πεδία*: 1: D-DAI-ATH-Bauten-0568 (E.-M. Czakó). – *Forschungsressourcen* | *Ερευνητικές υποδομές*: 1: D-DAI-ATH-2017-0496 (U. Schulz). – *Neuerscheinungen* | *Νέες εκδόσεις*: 1–4: Redaktion der Zentrale des DAI, Berlin. – 5: Layout U. Thaler. – 6: Layout P. Baumeister, U. Schulz. – *Veranstaltungen und Personen* | *Εκδηλώσεις και πρόσωπα*: 1: D-DAI-ATH-2017-0367 (anonym). – 2: D-DAI-ATH-2017-0251 (L. LoPiccolo) – *Festvorträge* | *Επετειακές διαλέξεις*: 1: D-DAI-ATH-2017-0393 (anonym). – 2: 3: Grafik J. Engelhardt. – *Tagung und Workshops* | *Συνέδρια και σεμινάρια*: 1: D-DAI-ATH-2017-0497 (anonym). – 2: D-DAI-ATH-2017-0482 (M. Rüegg). – 3: D-DAI-ATH-2017-0501 (J. Stroszcek). – 4: D-DAI-ATH-2017-0498 (anonym). – 5: D-DAI-ATH-2017-0499 (U. Schulz). – *Böotien-Kurs* | *Εκπαιδευτικό πρόγραμμα Βοιωτίας*: 1: D-DAI-ATH-2017-0500 (anonym). – 2: D-DAI-ATH-2017-00494 (E. Laufer). – *Von Angesicht zu Angesicht* | *Πρόσωπο με πρόσωπο*: I. Geske mit Ausnahme der Fotos von J. Stroszcek (anonym) und U. Thaler (J. Heiden).

Möchten Sie die Arbeit des Instituts unterstützen?
Kontaktieren Sie uns unter der Nummer:

Tel.: +30 210-33 07 401 · Kontoinhaber | κάτοχος λογαριασμού: Bundeskasse Halle
Bank | τράπεζα: Deutsche Bundesbank Filiale Leipzig · IBAN: DE 3886000000086001040 · BIC: MARKDEF1860

Bitte berücksichtigen Sie, dass Spendeneingänge
per Überweisung nur dann dem DAI Athen
tatsächlich zugutekommen, wenn das begünstigte
Projekt angegeben ist, bevorzugt in der Form:

Θέλετε να ενισχύσετε το έργο του DAI Athen;
Τότε επικοινωνήστε μαζί μας:

Σας παρακαλούμε να λαμβάνετε υπόψη ότι το DAI
Athen επωφελείται από τις δωρεές μέσω τραπεζικών
καταθέσεων μόνο όταν αναγράφεται
το ευνοούμενο πρόγραμμα, κατά προτίμηση
με την παρακάτω μορφή:

»0511-28209/873 Zweckbestimmung [Name des Projekts | τίτλος προγράμματος]«.

